

Český herbartismus

Literatura:

Ivo Tretera: J. F. Herbart a jeho stoupenci na pražské univerzitě. Praha: UK 1989

Josef Zmr: Máme-li kulturu, je naší vlastní Evropa. Herbartismus a česká filosofie. Praha: Filosofia 1998 (zde v bibliografii další práce J. Zmra o herbartismu)

Počátky herbartismu u nás jsou spojeny s působením profesorů **Franze Exnera** (1802–1853, v Praze působil 1832–1848) a **Roberta Zimmermanna** (1824–1898, v Praze působil 1852–1861) na pražské univerzitě.

Představitelé českého herbartismu:

František Čupr (1821–1882)

Byl první, který na univerzitě přednášel česky od roku 1848, ale protože nebyl jmenován profesorem, odchází v r. 1854 mimo univerzitu. Pod vlivem Schopenhauerovým Učení staroindické (3 knihy 1876–1884).

Gustav Adolf Lindner (1828–1887)

Pro podezření z ateismu učil až do roku 1871 v jihoštyrské, dnes slovinské Celji, pak ředitel učitelského ústavu v Kutné Hoře, od roku 1882 profesor filozofie a pedagogiky na pražské univerzitě.

V Celji napsal středoškolské učebnice filozofické propedeutiky, které byly přeloženy do řady jazyků, učilo se podle nich v řadě zemí, v USA ještě na začátku 20. století:

1858 Lehrbuch der empirischen Psychologie nach genetischer Methode

1861 Lehrbuch der formalen Logik nach genetischer Methode

1866 Einleitung in das Studium der Philosophie

Největší proslulost získal v pedagogice

Allgemeine Erziehungslehre, Wien 1877

Allgemeine Unterrichtslehre, Wien 1877

Nejzávažnější spisy:

Das Problem des Glücks, Wien 1868, česky Záhada štěstí, Praha 1931 – eubiotika: návod k autonomnímu cítění, k ovládnutí citů a snah, proti schopenhauerovskému pesimismu idea vývoje a mravní síly člověka

Ideen zur Psychologie der Gesellschaft als Grundlage der Socialwissenschaft, Wien 1871, česky Myšlenky k psychologii společnosti jako základ společenské vědy, Praha 1929.

Josef Dastich (1835-1870)

Mimořádně talentovaný žák prof. R. Zimmermanna, 1861 habilitace spisem Schillerovy práce filozofické, zejména estetické.

Studijní pobyty v zahraničí – 1865 Heidelberg, Curych, Göttingen; 1869 Lipsko, Výmar, Berlín, Hamburg, Kiel.

1866 mimořádný profesor – přednášel česky.

1863 Základové praktické filozofie ve smyslu všeobecné etiky

1866 1. díl Filozofická propedeutika

1867 2. díl Logika (ve spolupráci s matematikem Jandečkou)

1867 Psychologie s úvodem do filozofie

Přírodovědecké publikace – v Živě O proudu galvanickém a lučebních jeho účincích, v Kroku Život a věda
1870 umírá na tuberkulózu plic.

Josef Durdík (1837–1902)

Od r. 1870 docent, 1874 mimořádný profesor, 1880 řádný profesor filozofie na pražské univerzitě, 1882 přešel na českou univerzitu. 1881 se zasloužil o založení Jednoty filozofické (první předseda O. Hostinský).

Přispíval do řady kulturních časopisů – Světozor, Květy, Lumír aj. Psal básně (1868 přispěl do almanachu Ruch), divadelní hry, literární kritik, překladatel (Byron), editor (vydal básnické dílo Rudolfa Mayera). V roce 1875 navštívil v Anglii Darwina, jehož učení u nás šířil. Přispěl k české filozofické terminologii (metafyzika jako závěda – má následovat za vědami), vytvořil i některá další slova – nálada, slavomam, soběstačnost, útulný ad. Filozofii chápe jako vědu, „která na základě výsledků ostatních věd jednotný názor světa sestrojiti hledí“.

Metafyziku vyložil ve spisech

Leibniz und Newton (1869, habilitační spis)

Soustava filozofie (část časopisecky 1887, později ve Sborníku Durdíkově I, 1906)

Darwin a Kant (v rukopise, otištěno ve Sborníku Durdíkově I, 1906)

Vychází z leibnizovského monadistického pluralismu. Podstatu světa tvoří množství individuí, nedělitelných bytostí. Tyto „vniterné“ prvky světa působí v prostoru a čase do nekonečna. Kauzalita vede k uznání věcí mimo nás. Za imanentní zákonitost dění pokládá účelovost.

Největší proslulost mu přinesla Všeobecná aesthetika (1875), která obsahuje vedle výkladu estetiky také Durdíkovy názory na společnost (sociologii). Krásu nacházíme podle Durdíka v přírodě, ve společnosti a v umění. Estetika je mu tvaroslovím, jejím předmětem je čistá forma. Forma je „způsob složenosti“ – v tom později byla nacházena anticipace strukturalistického přístupu k umění.

Architektonika věd (1874) – pokus o klasifikaci věd (zevnovědy, nitrovědy, metafyzika).

Je autorem prvních českých dějin filozofie:

Dějepisný nástin filozofie novověké I, II (1870, 1887)

Dějiny filozofie nejnovější (1887)

Dějepisný nástin filozofie řecké (1892)

O významu filozofie Descartovy (1897).

Otakar Hostinský (1847–1910)

1878 habilitace pro estetiku a dějiny hudby, 1883 mimořádný, 1892 řádný profesor estetiky a dějin hudby.

Vycházel sice z Herbartových zásad, ale nechtěl estetiku podřizovat filozofickým soustavám. Zaměřil se na estetickou zkušenost, počátkem estetiky je estetický soud jako výraz (forma) estetické zkušenosti. Predikátem estetického soudu není objektivní vlastnost předmětu, ale „cit libosti nebo nelibosti, který v nás předmět záliby budí“, v estetickém soudu jde o pravdivostně neproblematické vyjádření subjektivního pocitu vyvolaného působením estetického předmětu. „Podstata hudebního krásna jsou poměry tónů k sobě, tedy formy.“

Hudba v Čechách (1900)

Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu (1901)

Umění a společnost (1907)

Z druhé generace českých herbartovců je možno připomenout **Gustava Zábu (1854–1924)** a **Oldřicha Kramáře (1848–1924)**.